

MUROS - ET FISKERISAMFUNN I ENDRING

Arnt Fløysand og Eli Fosso

Sammendrag:

I dette paperet diskuterer vi samspillet mellom globale og lokale prosesser med utgangspunkt i fiskerisamfunnet Muros i Galicia. Ingen steder kan betraktes som uforanderlige. Steder konstrueres, rekonstrueres og endres som del av en pågående samfunnsprosess.

Fiskerisamfunn og fiskerisystemer endres også i lys av nye samfunnsmessige betingelser – både av økonomisk, politisk og kulturell art. Med referanse til en lokal-global kontekst beskriver og analyserer paperet rekruttering til fiskeryrket i Muros, nedbyggingen av tradisjonelle fiskeforedlingsbedrifter og rekonstruksjonen av nye og mer moderne fiskebruk, og endringer i fiskerisystemets markedsledd med fokus på markedsorganiseringen og lokale kjønnsrelasjoner.

1 Innledning

Globalisering som samfunnsfenomen er blitt et stadig mer debattert tema innenfor samfunnsgeografien. Globalisering er for såvidt ikke noe nytt, men intensiteten og omfanget har vært økende de siste tiårene – både hva angår de økonomiske, politiske og kulturelle prosessene. Kort definert handler globalisering om alle prosesser som bidrar til at den geografiske avstanden krymper. Begrepene 'time-space compression'^a eller 'time-space convergence'^a er uttrykk for denne prosessen. Tid-rom sammenpressingen innebære at teknologi, mening i form av tegn og symboler og stadig flere sosiale og økonomiske relasjoner, krysser etablerte grenser mellom steder, regioner og nasjoner (Fløysand 1999). Slike prosesser får konsekvenser på de fleste områder. Både menneskers, bedrifters og steders livsbetingelser påvirkes av nye og mer utstrakte sosiale og økonomiske relasjoner, og konstruksjonsprosessene inngår i andre meningssammenhenger enn før. For eksempel ses menneskers livsmuligheter ikke bare i lys av en lokal meningskontekst, men konstrueres i mer utstrakte kontekster.

Innenfor samfunnsvitenskapene diskuteres det om denne tid-rom sammenpressingen virker homogeniserende eller heterogeniserende på sosial og økonomisk praksis. I denne diskursen er man blant annet uklar vedrørende hvordan sted og lokale kontekster påvirker og påvirkes av globaliseringen. Både Beck (1991), Giddens (1991) og Zihe (1990) påpeker for eksempel at globaliseringen medfører at menneskers liv frikobles på en rekke felter. Livet frikobles fra både rom, tid og eksternaliteter, og implisitt hevder man at dette innebærer at både lokalsamfunnet, etablerte institusjoner og familietradisjoner får mindre betydning for nye generasjoners liv (Fløysand 1999 og Fosso 1997a). På den annen side har man særlig innenfor økonomisk geografi i stadig sterkere grad vektlagt betydningen av "tacit knowledge" and "localities" for å forklare økonomisk praksis (Lee & Wills 1997). Det man derimot er enig om er at all sosial og økonomisk aktivitet er "embedded" i en kontekst eller forankret i økonomiske, politiske, sosiale og kulturelle systemer av ulik skala (Giddens 1984, 1985, 1990 og 1991, Granovetter 1992, Grabher 1993, Massey 1994 og 1995, Simonsen 1995, Thrift 1996). Vårt utgangspunkt er følgelig at både sosial og økonomisk praksis i fiskerisamfunnet

Muros må analyseres som "sociospatially situated", og uten at det i forkant av analysen trekkes noen konklusjoner om globaliseringsprosessene denne praksisen inngår i medfører økt uniformering eller differensiering.

Denne "oppdagende" tilnærmingen ble lagt til grunn for et feltopphold i april 1998 hvor seks av våre mellomfagstudenter deltok. Feltoppholdet resulterte i tre mellomfagsoppgaver som alle fokuserte på sammenhenger mellom globalisering og praksis med utgangspunkt i ulike sosiale og økonomiske aktiviteter knyttet til fiskerisystemet i Muros. De tre oppgavene er samlet i denne rapporten og vil i denne innledningen bli oppsummert med utgangspunkt i noen teoretiske refleksjoner omkring fenomenet globalisering og generelle forhold ved fiskerisystemet i Muros.

2 Fra 'frikobling' til 'rekobling'.

Mange teoretikere synes å mene at globalisering er en geografisk frikoblingsprosess. Giddens (1990) mener for eksempel at steder deterritorialiseres i globaliseringsprosessen. Hans idé bygger på at sosiale integrasjoner, eller nærværsrelasjoner, avløses av systemintegrasjoner eller fraværsrelasjoner. Slik systemintegrasjon innebærer en 'lifting out'^a og frikobling (disembedding) fra steder som referanserom. Han mener også at steder blir mer like i globaliseringsprosessen. Men globalisering er på mange måter en dobbelsidig eller tve-egget prosess (Fløysand 1999). På den ene siden konstrueres økonomiske, politiske og individuelle muligheter i et mer utstrakt geografisk rom. Men på den andre siden fører også globalisering til lokalt 'forsvar'^a og 'oppblomstring'^a av konstruksjonsprosesser i lys av lokale muligheter og særegenheter. Slik sett får ikke nødvendigvis steder mindre betydning, men betydningen gjenskapes heller i nye tidsromlige og kulturelle former. Nyere geografiske begreper som 'territorielle produksjonssystemer'^a, 'lærende regioner'^a, 'lokale kunnskapssystemer'^a, 'steders symbolske betydning'^a og 'place images'^a er alle begrepsmessige uttrykk for steders eller 'geografiens betydning'^a i den globaliserte utviklings- og endringsprosessen (Fosso 1999). Idéen om 'disembedding'^a (løsrivelse) synes således å være avløst av "embeddingness" eller "embeddedness" (lokal forankring).

Det er heller ikke slik at steder nødvendigvis blir mer like som konsekvens av globaliseringen. Sted, og steders vedlikehold og endring fremkommer alltid som en konstruksjonsprosess. Konstruksjonsprosesser foregår i et sosialt og kulturelt system som både kan være lokalt og globalt forankret. I den globale verden fremstår alle steder som en 'mix'^a av spesifikke praksiser og relasjoner (Massey og Jess 1995). Denne spesifikt lokaliserte konstellasjonen kan variere, både i sosial form og i symbolske uttrykk fra et sted til et annet. Hverken økonomiske, politiske eller kulturelle prosesser kan derfor frikobles fra lokale referanserom. Det lokale referanserom og sosiokulturelle steder vil være del av enhver konstruksjons- og endringsprosess, også i en globalisert verden.

Massey og Allen (1984) gjør for eksempel et poeng av at steder alltid vil reproduseres i lys av stedets økonomiske historie. Stedets historie kan nærmest avleses som sedimenterte lag av økonomiske strukturer (Den 'geologiske metafor'^a (Warde 1985)). Disse sedimentene vil også ha avgjørende strukturell betydning for framtidig stedsutvikling. Denne tankegangen synes innbydende, men preges av historisk materialisme og strukturdeterminisme og tilbyr i begrenset grad innspill til hvordan man teoretisk og metodologisk skal kunne håndtere og implementere eventuelle 'føringer fra fortiden'^a (Fosso 1997b). Massey og Allen har klart et

poeng i at historien har betydning for produksjon av steder, men steder kan ikke forstås og håndteres analytisk ved hjelp av historisk materialisme (se også Massey 1997). Steders betydning i en globalisert verden må derimot forstås gjennom et sosialt og symbolsk rom som inngår som del av alle samfunnsprosesser.

Nyere diskusjoner av steders betydning i utviklings- og endringsprosesser må ses i lys av teoretiske diskusjoner omkring begrepet rom. Prinsipielt sett er det ingen forskjell mellom å teoretisere over rom og over sted, sier Simonsen (1995) og Massey (1994). Nyere forståelser av rom har imidlertid lagt føringer på hvordan stedsbegrepet forstås teoretisk, og hvordan begrepet anvendes i forskningssammenheng (Simonsen 1994). Utgangspunktet er at rom må oppfattes som et sentralt begrep, og at vår romforståelse både har ontologiske og epistemologiske implikasjoner og konsekvenser. Ofte er *'space (is) one of the 'unsaid' dimensions of epistemological and ontological structures'*, sier Shields (1991:31). Men, legger han til: *'to question 'space' is to question one of the axes along which reality is conventionally defined'*.

Nyere teoridiskusjoner har som grunnoppfatning at rom på en og samme tid må ses som implisitt dimensjon i menneskets eksistens i samfunnet, og som meningsbærende kontekst. Samtidig er rom både implisitt og kontekst i alle prosesser og i alle konstruksjoner i samfunnet. Begrepet er dessuten *dynamisk*. Rommet produseres, reproduseres og konstitueres i en kontinuerlig konstruksjonsprosess. Rom eksisterer altså ikke *per se*, men fremstår som en sosial konstruksjon på lik linje med alle andre samfunnsmessige prosesser og dimensjoner. Det finnes heller ikke et rom utenfor eller uavhengig av samfunnets sosiale og kulturelle systemer. Uttrykkene *'spatiality'* og *'social spatialisation'* fanger opp denne dynamiske konstruksjonen av rommet. Konstruksjonen kan for øvrig inneholde både diskursive og non-diskursive elementer, praksiser og prosesser.

Konsekvensen av å operere med et slikt sosialt rom i teori og forskning, er at også steder må oppfattes som sosiale konstruksjoner. Sted må behandles som meningsbærende sosial og kulturell kontekst, bestående av både praksiser, relasjoner, symboler og meninger, som grupper av mennesker bevisst eller ubevisst tar opp i seg og anvender i sitt daglige liv (Fosso 1999). Menneskers *'virkelighetsoppfattelser'* og praksiser skapes altså *gjennom* sosiale rom og steder (Thrift 1983). Imidlertid behøver ikke rom og steder bare være lokale, men blir også skapt i relasjon til samfunnsprosesser i langt større romlige skalaer (Giddens 1984, 1985, 1990 og 1991, Massey 1994 og 1995, Simonsen 1995 og Thrift 1996).

3 Muros – et fiskerisamfunn i endring

3.1 Innledning

Ingen steder kan betraktes som uforanderlige. Steder konstrueres, rekonstrueres og endres som del av en pågående samfunnsprosess. Fiskerisamfunn og fiskerisystemer endres også i lys av nye samfunnsmessige betingelser – både av økonomisk, politisk og kulturell art.

I det følgende beskrives og analyseres hvordan rekruttering til fiskeryrket har forandret karakter i lys av en lokal-global kontekst. Videre beskrives nedbyggingen av tradisjonelle fiskeforedlingsbedrifter, samt rekonstruksjonen av nye og mer moderne fiskebruk i relasjon til endrede lokalisering- og produksjonsbetingelser i en global kontekst. Til slutt beskrives og

analyseres hvordan endringer innen markedsleddet har fått konsekvenser for markedsorganiseringen og lokale kjønnsrelasjoner.

3.1 Fiskerisystemet i Muros

Utgangspunktet for beskrivelsene er at fiskerisektoren på et sted som Muros kan betraktes som en verdikjede bestående av fangstledd, foredlingsledd og markedsledd. Denne verdikjeden består av mer eller mindre integrerte fiskerirelaterte aktiviteter, som igjen inngår i komplekse økologiske, økonomiske, politiske og kulturelle prosesser med ulik geografisk skala.

Fangstleddet i fiskerisystemet i Muros kan deles inn i tre grupper etter skala. Den "internasjonale" havgående flåten som i hovedsak fangster på makrellstørje i internasjonalt farvann, den nasjonale havgående flåte (*las vacas*: melkekuene, på folkemunne) bestående av trålarar med mannskap på mellom 4-10 personer og som fangster på ulike arter innenfor den spanske 200-mils sone, samt den lokale kystflåten som omfatter alt fra små robåter til større "sjarker", og som fangster på alle omsettelige marine arter inkludert skjell i "Ria de Muros" og de nære kystfarvann. I tillegg er skjellsanking fra land en viktig næring for kvinnene i området. Det drives også skjelloppdrett i stor skala i Ria de Muros. I denne sammenheng dominerer blåskjellproduksjon.

Foredlingsleddet i Muros består i dag av konsernet Calvo, men inkluderer også bedriften Daniel R. Blanco. Calvokonsernet har hovedkontor i Carbello (se kart). Konsernet omfatter blant annet fire fiskeforedlingsbedrifter (to i Spania, en i Venezuela og en i Italia). Bedriften i Muros har 100 fast ansatte og ca. 400 deltidsarbeidere. Calvo er først og fremst koblet til fangstleddet i Muros gjennom den internasjonale havgående flåte (konsernet har sin egen makrellstørjeflåte), men blåskjellnæringen er også en viktig råstoffleverandør. Bedriften hermitiserer først og fremst makrellstørje, blåskjell og sardin.

Danile R. Blanco er mindre i antall ansatte (22), men har lange tradisjoner. Bedriften er den eneste gjenlevende av de mange foredlingsbedriftene som ble etablert i Muros rundt århundre skiftet. Den er i sterkere grad enn Calvo koblet til lokale råstoffleverandører. Både *las vacas* og den lokale kystflåte er råstoffleverandører til bedriften, som i stor grad prøver å variere produksjonen i takt med svingningene i de lokale råstoffleveransene og med sikte på å utnytte nisjemarkeder.

Kjernen i markedsleddet i Muros er auksjonshallen (*la lonja*) i sentrum av byen. Her leverer *las vacas* og kystflåten sin fangst. Leveringene registreres og auksjoneres til høystbydende. I tillegg til den nevnte foredlingsbedriften deltar oppkjøperne som betjener det lokale og regionale konsummarked (restauranter og husholdninger) på auksjonen. Også oppkjøpere som betjener det nasjonale markedet og internasjonale markeder er representert. I turistsesongen øker etterspørsel i det lokale og regionale markedet. Auksjonen omfatter en rekke fisk og skalldyr, og reflekterer på denne måten artsmangfoldet i "riasene" i området og på den spanske kontinentalsokkelen.

Fangst-, foredlings- og markedsleddene som utgjør fiskerisystemet i Muros, er med andre ord i ulik grad koblet til hverandre, til oppdrett-, turist- og andre næringer i nærmiljøet, samtidig som det påvirkes av prosesser og hendelser på nasjonalt og internasjonalt nivå. På den ene siden kan Muros karakteriseres som et tradisjonelt fiskeristed, hvor fiskeriaktivitene er en integrert del av de fleste innbyggeres hverdagsliv samtidig som den berører de fleste andre næringsaktivitene på stedet. En rekke av aktivitetene er, som vi skal se, formet over tid og påvirket av lokale former for arbeidsdeling mellom for eksempel kjønnene. På den annen side fremstår Muros som et moderne fiskeristed hvor ny teknologi er introdusert både innenfor fangst-, foredlings- og markedsleddet, og som et sted hvor innbyggerne deltar i økonomiske, sosiale og kulturelle rom som strekker seg langt utover stedet Muros.

3.3 Metodisk tilnærming

Undersøkelsen "Muros-et fiskerisamfunn i endring" bygger på tre prosjekter. Prosjektet til Grethe Meling og Rannfried Stubbhaug (1998) konsentrerer seg om fangstleddet med fokus på rekruttering til fiskeryrket. Hans Petter Eide og Marie Opheim (1998) sitt arbeid fokuserer på omstillingsprosesser i foredlingsleddet, mens Synnøve Holsen og Cato Johansen (1998) har studert organiseringen av markedsleddet med fokus på hvordan den tradisjonelle arbeidsdelingen mellom kjønnene påvirkes av dagens moderniseringsprosesser. På denne måten dekker undersøkelsen alle leddene i fiskerisystemet i Muros.

Hovedmålsetningen for feltkurset har likevel ikke vært å kartlegge fiskerisystemet i Muros per se. I stedet for en "bred" beskrivelse av fiskerisystemet tar de tre undersøkelsene sikte på å kontekstualisere noen viktige pågående endringsprosesser gjennom å koble praksis innenfor fiskerisystemet til stedet Muros og de handlende aktørenes sosio-kulturelt forankrede hverdagsliv. Dette er gjort på bakgrunn av observasjoner og intervjuer der Muros innbyggernes gir sine egne beskrivelser av hverdagslivet og omgivelsene i Muros. Hensikten med en slik tilnærming har blant annet vært at kursdeltakerne skulle få erfaring med å operasjonalisere teori og metode i en fremmed kontekst, og dermed få erfaring med de metodiske utfordringer man står ovenfor i tilknytning til innsamling og tolkning av data når språket og meningssystemet til informantene i utgangspunktet er ukjent for forskeren (Wadel 1991, Fløysand 1997, Aase 1997).

Av dette følger det at de tre prosjektene bygger på kvalitativt orienterte metoder. For det første har studentene brukt sin tilmålte tid i felt (11 dager) til å foreta observasjoner av aktiviteter innenfor fiskerisystemet og hverdagslivet for øvrig i Muros. Mottoet for feltoppholdet var at ingen situasjon eller observasjon var verdiløs for å øke forståelsen av samfunnet som ble studert, og at alle former for datainnsamling og datatolkning skulle basere seg på fleksibilitet. I tillegg til observasjoner er ulike former for intervjuer en gjennomgående metode i alle prosjektene. Intervjunene måtte foretas ved hjelp av tolk. Tolketjenestene i Muros ble utført av tre studenter fra Universidad de Santiago de Compostela. De fleste intervjuene ble tatt opp på bånd slik at de kunne skrives ut og tolkes i ettertid.

Intervjuene omfattet blant annet samtaler med en rekke nøkkelinformanter både i Santiago og i Muros. I forkant av oppholdet i Muros ble representanter fra Galicisk fiskeriforvaltning og forskere med spesiell fiskerifaglig kompetanse fra Universidad de Santiago de Compostela intervjuet i Santiago. I Muros fungerte lokalpolitikere og lederne for de lokale fiskeriorganisasjonene som nøkkelinformanter. Også veilederne kan karakteriseres som nøkkelinformanter. På denne måten fikk studentene tilgang på bakgrunnskunnskap som la føringer på den videre datainnsamlingsprosessen innenfor hvert enkelt delprosjekt. Bakgrunnskunnskapen ble likevel kritisk tolket i lys av den felterfaringen og –kunnskapen studentene fikk underveis.

Analysene av datamaterialet ble foretatt i felt i form av veiledersamtaler, men brorparten av analysearbeidet ble gjennomført etter hjemkomsten. I analysearbeidet ble runddansprinsippet (Wadel 1991) mellom teori/hypoteser, metode og data vektlagt, men på grunn av feltoppholdets korte varighet er selvsagt ikke denne teknikken fullt utnyttet. Elleve dager i felt er også i knappeste laget til å trekke for bastante slutninger om forholdet mellom globalisering og fiskerisystemet i Muros. Arbeidene som presenteres i denne rapporten må derfor tolkes på grunnlag av at de er utført innenfor en begrenset tidsramme, og at datainnsamlingen har foregått i en feltkurssammenheng der en kombinasjon av pedagogiske og metodiske kriterier er lagt til grunn for gjennomføringen.

3.4 Rekruttering til fiskeryrket

Det første arbeidet som presenteres i rapporten er utført av Grethe Meling og Rannfrid Stubhaug. I semesteroppgaven "Ein studie av rekrutteringa til fiskeryrket sett i ein global kontekst" (Meling og Stubhaug 1998) diskuterer forfatterne hvordan en økende grad av globalisering virker inn på rekrutteringen til fiskeryrket (fangsleddet) i et lokalsamfunn som Muros. Utgangspunktet er at fiskeryrket i den aktuelle konteksten er et tradisjonsbundet yrkesvalg, og at valg av yrke dermed enten vil representere brudd (frikobling) eller kontinuitet i forhold til lokale forventninger og stedets historie (rekobling).

Diskusjonen av problemstillingen er i stor grad bygd på intervjumateriale fra samtaler med fire ungdommer. To av ungdommene representerer fiskeryrket, og de to andre alternative karrierevalg. I tillegg er diskusjonen basert på informasjon av en rekke nøkkelinformanter der en pensjonert fisker er spesielt framtreddende. Metodisk innebærer det at de i utgangspunktet ønsket å la en "stemme" representere tradisjonen (pensjonisten), to kontinuiteten (informantene som har valgt fiskeryrket) og to bruddet (informantene som har valgt andre karrierevalg).

Den metodiske fremgangsmåten blir koblet til livsløpsteori (Frønes, Heggen og Myklebust 1997) og teoretisk informerte forforståelser studentene i forkant hadde dannet seg om sammenhenger mellom globalisering og sysselsetting innenfor tradisjonelle næringer i små lokalsamfunn (se blant annet Paulsgaard 1996). En av disse forforståelsene bygger på ideen om at "tacit knowledge" er avgjørende for å bli fisker (jamfør Lee & Wills 1997). En annen at mangelfull rekruttering til fiskeryrket som følge av økt individuell handlefrihet truer næringen og stedets videre eksistens (jamfør Beck 1991, Giddens 1990 og Zihe 1990).

Hovedkonklusjon til Meling og Stubhaug er imidlertid at rekrutteringsbildet er mer komplekst enn det de overstående teoriene/forforståelsene om forholdet mellom globalisering og sosial og økonomisk praksis legger opp til. Når yrkesvalgene til de fire ungdommenes analyseres i relasjon til den stedlige historiske og romlige kontekst viser det seg vanskelig å spore et mønster i rekrutteringen til fiskeryrket både i relasjon til den antatte betydningen "taus kunnskap" har for rekrutteringen til yrket, og for den antatte betydningen globalisering/økt individuell handlefrihet har på slike valg. En grunn til dette er blant annet at brudd på individuelt nivå/generasjonsnivå kan innebære kontinuitet på lokalt nivå. Brudd med foreldregenerasjonens yrkesvalg innebærer f.eks. kontinuitet i forhold til stedets fiskeritradisjoner i situasjoner der ungdommers ønske om å bli økonomisk uavhengig fra foreldrene er hovedårsak til at de velger fiskeryrket. Samtidig reflekterer slike brudd/kontinuitetsprosesser økt individuell handlefrihet som kan forklares med at menneskene både verdsetter og har anledning til å verdsette individuell frihet høyere i samtidens enn i fortidens Muros.

Analysen til Meling og Stubhaug understøtter med andre ord påstanden om at rekrutteringen til fiskeryrket i Muros må analyseres som "sociospatially situated". Den er også et illustrerende eksempel på at slike undersøkelser bør foretas uten at det i forkant trekkes for bastante konklusjoner om hvilke føringer globalisering/ økt individuell handlefrihet får for lokalsamfunn.

3.5 Fiskeforedling i omstilling

I det påfølgende prosjektet analyserer Hans Petter Eide og Marie Opheim (1998) "de globale prosessers betydning for fiskeforedlingsbedriftene i Muros". Innledningsvis diskuterer Eide og Opheim hvilke faktorer som forklarer foredlingsbedriftenes lokalisering i Muros. Deretter analyseres hvordan tidligere og nåværende fiskeforedlingsbedrifter har møtt endringer som skyldes de globale prosessene.

Den første problemstillingen analyseres med støtte i lokaliseringsteori (Chapman & Walker 1992) og informasjon fra to nøkkelinformanter fra lokalmiljøet med spesielle lokalhistoriske interesser. Det rike sardiniske i "riasene" er den sentrale faktoren bak etableringen av fiskeforedlingsindustrien i Muros på slutten av forrige århundre. Catalonere er sentrale i disse etableringene. Utover på 1900-tallet foregår det en kraftig ekspansjon innenfor hermetikkindustrien som organiseres etter Fordistiske prinsipper. Som følge av overbeskatning oppstår det en ressurskrise i sardinbestanden på 1950-tallet. Frem mot 1980-tallet foregår det en nedbygging av industrien særlig som følge av at de fremmedeide bedriftene legges ned. De lokaleide bedriftene er mer seiglivet og en av disse, D.R.Blanco, er fremdeles i drift.

Denne bedriften blir sammen med fiskeforedlingsbedriften Calvo og oppdrettsprodusenten Prodemar brukt som case i drøftingen av forholdet mellom globalisering og lokale produksjonsstrategier. Data om disse forhold blir i hovedsak samlet inn ved hjelp av bedriftsbesøk og halvstrukturete intervjuer av bedriftslederne. Calvo og Prodemar viser seg å være produksjonsfilialer i internasjonale, eksterneide konsern og er dermed i seg selv eksempler på internasjonaliseringen av økonomisk praksis som dagens tid-rom komprimering åpner for. Samtidig gir eierforholdene både i den nedlagte og den eksisterende foredlingsindustrien i Muros grunn til å hevde at stedet i liten grad har opparbeidet seg en egen entrepreneurkultur innenfor næringen.

Når det gjelder produksjonsstrategier representerer D.R.Blanco og Calvo to motpoler. D.R.Blanco produksjonsstrategi er et eksempel på en fleksibel produktspesialisering. Fleksible organisasjonsformer har vært gjenstand for stor oppmerksomhet i den internasjonale litteraturen om foretaksorganisering de siste tiårene (Piore og Sable 1984, Hirst og Zeitlin 1992, Sayer og Walker 1992). Til grunn for denne oppmerksomheten ligger en antakelse om at økt globalisering åpner for en overgang fra masseproduksjon/spesialisering til å utnytte nisjer i markedet ved hjelp av produktfleksibilitet. Bedriftene alternerer da mellom flere ulike produkter og lar ressurstilgangen og etterspørselen i markedet bestemme hvilke produkter de til enhver tid skal framstille (Jakobsen & Fløysand 1998).

Et alternativ til produktfleksibilitet som produksjonsstrategi er at foretakene spesialisere seg på ett eller et fåtall produkter (Porter 1985). Dermed kan de i sterkere grad utvikle en spesialisert kompetanse og oppnå skalafordeler i virksomheten. Foretakene kan i slike tilfeller tilpasse seg usikkerheten i ressurstilgangen og i markedene, blant annet gjennom vertikal integrasjon mot fangstleddet, oppbygging av bufferlager av råstoff, oppkobling mot internasjonale råvaremarkeder og alternering mellom ulike geografiske markeder ved salg av de ferdige fiskeproduktene (Jakobsen & Fløysand 1998). Denne produksjonsstrategien er i Muros representert ved bedriften Calvo. De to foredlingsbedriftene D.R.Blanco og Calvo illustrerer med dette hvordan det er rom for ulik praksis innenfor et i stadig sterkere grad globalisert og internasjonalt fiskerisystem .

3.6 Embedded omsetting

Til slutt i rapporten følger arbeidet til Synnøve Holsen og Cato Johansen (1998): "Globale prosessers betydning for kjønnsrelasjoner og organisering av markedsleddet". Med utgangspunkt i aktivitetene i auksjonshallen (*la lonja*), analyserer Holsen og Johansen hvordan kjønnsrelasjonene og organiseringen av *lonjaen* har forandret seg i relasjon til noen kontekstualiserte globale prosesser.

Dette gjøres på bakgrunn av observasjoner av omsetningen på *lonjaen*, intervjuer av nøkkelinformanter, samt intervjuer og samtaler med representanter for omsetningsleddet. Teoretisk støtter analyserer Holsen og Johansen seg særlig til teori som vektlegger relasjonelle og kulturelle forhold ved økonomisk aktivitet. Nettverksteori blir for eksempel anvendt for å analysere foretakskulturen på *Lonjaen*. Analysen bygges opp ved at "før"-situasjonen sammenlignes med "nå"-situasjon og kobles til prosesser på nasjonalt og internasjonalt nivå.

Tradisjonelt har arbeidsoppgavene innenfor fiskerisystemet i Muros vært "kjønnet". En av kvinnene sine mange binæringer har vært omsetning av fisk, d.v.s. ektemennenes fangst. Som følge av at fiskerihusholdet har vært en av rammebetingelsene for arbeidsdelingen på *lonjaen* har derfor omsetning av fisk blitt ansett som kvinnearbeid. I moderne tid har dette endret seg. Utover på 70-tallet bidro krisen i lokale fiskebestander sammen med en generell global økonomisk nedgang til høyere arbeidsledighet i fiskeriene i Muros. Samtidig endret husholdsøkonomien karakter ved at den ble mindre fiskeriavhengig. Fortsatt var imidlertid verdiskapningen på *lonjaen* relativt høy og omsetningsvirksomheten ble i stadig sterkere grad profesjonalisert. Oppkjøpervirksomheten ble dermed et legitimt lønnsarbeid, og menn begynte i sterkere grad å delta som oppkjøpere.

Profesjonaliseringen av *lonja*-virksomheten og nye internasjonale rammebetingelser blant annet gjennom EU-krav vedrørende registrering og kontroll av landinger og omsetning av fisk og skalldyr, har innebåret at en fysisk opprustning og modernisere *lonjaen*. Forsatt er imidlertid *lonjaen* sterkt "embedded" i den lokale konteksten. Den sterke lokale forankringen viser seg f.eks. i foretakskulturen på *lonjaen*, hvor personlige nettverk og kontakter med lokalsamfunnet er meget viktig for at foretakene lykkes. Slike kulturbestemte faktorer ser ut til å bli vedlikeholdt av at rekruttering til virksomheten skjer gjennom familiebaserte relasjoner og nettverk. Dette betyr at betydningen husholdet har for omsetning av fisk har endret karakter fra å være rammebetingelse for arbeidsdeling mellom kjønnene på *Lonjaen* til å være styrende for rekruttering til foretaksmiljøet og for sosialisering av den "tause kunnskap" som kreves for å delta i det lokale markedsleddet. Den lokale historien og kulturen kommer også til uttrykk i foretakskulturen i form av kvinnes fortsatt sterke posisjon innenfor markedsleddet. Til tross for at kvinnene ellers er underrepresentert i sysselsettingsstatistikken i Muros er det fortsatt flere kvinner enn menn som fungerer som oppkjøpere på *lonjaen*.

4 Oppsummering

De tre undersøkelsene belyser at globalisering eller prosesser som innebærer at teknologi, mening i form av tegn og symboler og stadig flere sosiale og økonomiske relasjoner, krysser etablerte grenser mellom steder, regioner og nasjoner påvirker utviklingen i et fiskeriavhengig sted som Muros. De sosiale og økonomiske aktivitetene og meningsproduksjonen knyttet til fiskerisystemet i Muros inngår i dag i en rekke romlige prosesser som strekker seg langt utover lokalsamfunnet. Både deler av fangst-, foredlings- og markedsleddet er internasjonalisert. Sammen med samfunnsendringene for øvrig har dette bidratt at enkeltindividene i Muros har fått flere valgmuligheter og økt handlefrihet.

I denne sammenheng skiller ikke Muros seg ut fra samfunnsutviklingen i lignende fiskeriavhengige lokalsamfunn rundt om i verden. Undersøkelsen av foredlingsleddet viser f.eks. at fiskeindustrien i Muros har vært gjennom en omstillingsprosess som har mange fellestrekk med hermetikkindustrien på Vestlandet. De to produksjonsstrategiene som bedriftene i Muros anvender er også av generell art.

Undersøkelsene avdekker imidlertid også at globalisering er en dobbelsidig eller tve-egget prosess. Dette fordi endringsprosesser av global karakter formes av lokale referanserom. Som sted utgjør Muros en meningsbærende sosial og kulturell kontekst, bestående av både praksiser, relasjoner, symboler og meninger, som grupper av mennesker bevisst eller ubevisst tar opp i seg og anvender i sitt daglige liv. Hverdagslivet i Muros, her presentert i form av sosiale og økonomiske aktiviteter innenfor fiskerisystemet, er med andre ord i sterkere grad enn før globalisert, men er fortsatt konstruert på basis av kontekstuell meningsdannende praksis. Blant annet derfor fremstår rekrutteringsproblematikken knyttet til fiskeryrket og praksisen innenfor markedsleddet i Muros som svært forskjellig fra det som er dokumentert fra norske fiskeriavhengige lokalsamfunn. På denne bakgrunn og på bagrunn av at all praksis er "sociospatially situated" bør således feltkurs av denne karakter legges til grunn en "oppdagende" tilnærming. Det har vært vår hovedambisjon ved feltkurset. I det videre overlater vi til leseren å vurdere om vår ambisjon er oppfylt.

Referanser

Beck U (1992) *Risk Society: Towards a new modernity* (Sage Publications, London)

Chapman K og Walker D F (1992) *Industrial location*. (Blackwell, Oxford)

Eide P og Opheim M (1998) 'Muros et fiskerisamfunn i endring: De globale prosessers betydning for fiskeforedlingsbedriftene i Muros' (Upublisert Semesteroppgave, Institutt for geografi, Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen, Bergen)

Fløysand A (1997) 'Hvordan kan "kultur" integreres i geografiske analyser av regional og lokal endring' *Geografi i Bergen Seria A: Meddelser fra Institutt for geografi* 218 (Institutt for geografi, Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen, Bergen)

Fløysand A (1999) 'A theoretical framework on how to approach globalization and social practice' in Fraas M og Stokke K (ed.) *Occasional Paper, Human Geography* No 26 (Department of Sociology and Human Geography, University of Oslo, Oslo)

- Fosso E J (1997a) *Industristeders arbeidstilbud og generasjoners forhold til utdanning, arbeid og sted - eksempelet Årdal*. (Dr. grad ved institutt for geografi Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen, Bergen)
- Fosso E J (1997b) 'Omstilling av ensidige industristeder – fra beskrivelse av romlig utvikling til forståelse av lokale kulturelle system' Oppgitt prøveforelesning for dr.polit.graden. Notat. (Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen, Bergen)
- Fosso E J (1999) 'Lokal meningsproduksjon om industriarbeid og ungdommers praksiser' Under utgivelse.
- Frønes I, Heggen K og Myklebust J O (1997) *Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring* (Universitetsforlaget AS, Oslo)
- Giddens A (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. (Polity Press, Cambridge)
- Giddens A (1985) 'Time, space and Regionalisation' I Gregory, D. og J. Urry (ed): *Social Relations and Spatial Structures* (Macmillan Rducation Ltd., London)
- Giddens A (1990) *The consequences of modernity* (Polity Press, Oxford)
- Giddens A (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age* (Polity Press, Cambridge)
- Grabher G (1993) 'Rediscovering the social in the economics of interfirm relations' In Grabher G (red): *The embedded firm. On the socioeconomics of industrial networks* (Routledge, London)
- Granovetter M (1992) 'Economic institutions as social constructions: A framework for analysis' *Acta Sociologica*, vol.35 (3-11).
- Hirst P og Zeitlin J (1992) 'Flexible specialization versus post-fordism: Theory, evidence, and policy implications' In Storper M og Scott A J (red): *Pathways to industrialization and regional development* (Routledge, London)
- Holsen S og Johansen C (1998) 'Muros et fiskerisamfunn i endring: Globale prosessers betydning for kjønnsrelasjoner og organisering av markedsledet' (Upublisert Semesteroppgave, Institutt for geografi, Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen, Bergen)
- Jakobsen S E & Fløysand A (1998) *Endrede rammebetingelser for norsk fiskeindustri- en empirisk analyse av romlige variasjoner i tilpasningen* Rapport 57/1998 (Stiftelsen for samfunns- og næringlivsforskning, Bergen)
- Lee R og Wills J (1997) *Geographies og Economies* (Arnold, London)
- Massey D (1994) *Space, place and gender* (Polity Press, Cambridge)

Massey D (1997): *Economic/Non-economic*. I Lee, R. og J. Wills (1997): *Geographies og Economies*. Arnold. London.

Massey D og Allen J (1984) *Geography matters! A Reader* (The Open University, Cambridge)

Massey D og Jess P (1995): *A Place in the World? Place, Cultures and Globalization* (The Open University, Oxford)

Meling G og Stubbhaug R (1998) 'Muros eit fiskerisamfunn i endring: Ein studie av rekrutteringa til fiskaryrket sett i ein global kontekst' (Upublisert Semesteroppgave, Institutt for geografi, Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen, Bergen)

Paulsgaard G (1996) *Ungdom i tre kystsamfunn* (NORUT Samfunnsforskning, Tromsø)

Piore M J og Sabel C F (1984) *The second industrial divide. Possibilities for prosperity* (Basic Books, United States)

Porter M E (1985) *Competitive advantage* (Free Press, New York)

Sayer A og Walker R (1992) *The new social economy. Reworking the division of labour*. (Blackwell, Cambridge)

Shields R (1991) *Places on the Margin. Alternative geographies of Modernity*. (Routledge, London)

Simonsen K (1994) 'Rummet i samfundsteorien-en gang til' *Nordisk Samhällsgeografisk Tidsskrift*, No. 18, 3-10.

Simonsen K (1995) 'Sted, køn og social praksis - om en "kønnet" forståelse af stedsbegrepet' *Nordisk Samhällsgeografisk Tidsskrift*. Nr 21.

Thrift N (1983) 'On the determination of social action in space and time' *Society and Space*. Vol I.

Thrift N (1996) *Spatial Formations* (Sage Publications Ltd., London)

Wadel C (1991) *Feltarbeid i egen kultur* (SEEK A/S, Flekkefjord)

Warde A (1985) 'Spatial Change, Politics and the Division of Labour' I Gregory, D og Urry J (ed): *Social Relations and Spatial Structures* (Macmillan Rducation Ltd, London)

Zihe (1990) *Ny ungdom. Om usædvanlige læreprocesser* (Politisk Revy, København)

Aase T H (1997) 'En status som passer for meg. Deltagende observasjon i Pakistan' in Fossåskaret E., Fuglestad O L and Aase T H (eds). *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data* (Universitetsforlaget, Oslo)